

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

VEDECKÝ ČASOPIS PRE HISTORICKÉ VEDY

23 / 2020

Vol. 1

 BELIANUM

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

Vedecký časopis pre historické vedy
Vychádza 2x ročne

Vydáva: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
EV 5543/17

Sídlo vydavateľa: Národná 12, 974 01 Banská Bystrica
IČO vydavateľa: IČO 30 232 295

Dátum vydania: jún 2020

© Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISSN 1336-9148 (tlačená verzia)

ISSN 2453-7845 (elektronická verzia)

Časopis je registrovaný v medzinárodných databázach:

European Reference Index for the Humanities (ERIH PLUS)

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

Redakcia:

Pavol Maliniak (šéfredaktor)

Michal Šmigel' (výkonný redaktor)

Patrik Kunec

Imrich Nagy

Oto Tomeček

Redakčná rada:

Rastislav Kožiak (predseda)

Barnabás Guitman (Piliscsaba, Maďarsko)

Éva Gyulai (Miskolc, Maďarsko)

Bohdan Halczak (Zielona Góra, Poľsko)

Jiří Knapík (Opava, Česká republika)

Vjačeslav Meňkovskij (Minsk, Bielorusko)

Maxim Mordovin (Budapešť, Maďarsko)

Vincent Múcska (Bratislava, Slovensko)

Martin Pekár (Košice, Slovensko)

Petr Popelka (Ostrava, Česká republika)

Jan Randák (Praha, Česká republika)

Jerzy Sperka (Katowice, Poľsko)

Ján Steinhübel (Bratislava, Slovensko)

OBSAH

Články

- GLOCKO, F.: Banskobystrický štvorlístok zlatníkov 19. storočia. Život a dielo Juraja Sodomku, Karola Miškovského, Alojza Herritza a Františka Franciscyho 5
- KUDZBELOVÁ, Z.: Slovenská otázka v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka *Die Presse* 34
- MOLNÁROVÁ, P.: Mocenské prejavy KSCĎ v reflexii vlastných mien v stránickej tlači 52
- KOHUT, A.: Soviet deportations of OUN family members from Western Ukraine in 1940–1952 72

Materiály

- MESKO, M.: Hospodárske dejiny Horehronia v zrkadle historickej toponymie regiónu do konca 16. storočia..... 91

Rozhľady

- ŠUMICHRAST, A.: Slovenská politika v kontexte revolučných rokov 1848/49 a názory K. Marxa a F. Engelsa..... 125
- HRČAN, J.: Legislatívne postavenie menšinového školstva vo Vojvodine v období rokov 1919 – 1929 (s dôrazom na používanie materinského jazyka)..... 140
- ЛЮБЫЙ, А.: Великое Княжество Литовское в белорусской историографии XX в. 164

Polemiky

- HLIBIŠČUK, M.: Môže „teória brutalizácie“ vysvetliť výbuch násilia v období Ukrajinskej revolúcie (1917 – 1921)? 179

Správy

- Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc. (19. august 1925, Vyšná Pokoradz – 11. august 2019, Banská Bystrica) (R. Kožiak)..... 186

Prof. PhDr. Stanislav Matejkin, CSc. (18. september 1943, Litava – 26. august 2019, Banská Bystrica) (K. Fremal) 190

Doc. PhDr. Marián Skladaný, CSc. (7. máj 1940, Vranov nad Topľou – 23. január 2020, Bratislava) (O. Tomeček) 194

Recenzie a anotácie

«Социалистический город»: идея и реальность. Рецензия на книгу МЕЕРОВИЧ, М. Г. – МЕНЬКОВСКИЙ, В. И. – ЖЕРЕБЦОВ, И. А.: «Социалистический город»: идея и ее воплощение в Советском Союзе в 1920-е и 1930-е годы. Banská Bystrica : Belianum, 2019.

(E. B. Коньшева) 203

KÓNYA, P. – KÓNYOVÁ, A.: *Caraffa 330. Štúdie k dejinám Prešovského kroavého súdu = Tanulmányok az Eperjesi vértörvényszék történetéhez.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018.

(V. Žeňuch) 208

Slovenská otázka v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka *Die Presse*

ZUZANA KUDZBELOVÁ

*Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela
v Banskej Bystrici*

Slovak question in the revolutionary years 1848 – 1849 in the Viennese daily newspaper “Die Presse”

Abstract: In the first half of the 19th century, Vienna was one of the most important centres of political, cultural, social, and economic life in Europe. Here, various sociopolitical issues were intensely discussed, and a great amount of information was gathered. The revolution of 1848 – 1849 stirred up a debate about the future of the Habsburg Empire, Hungary and about nations living in this region. Politicians, but also the public, started to be interested in the Slovak issues. Therefore, Viennese press started to reflect on the situation of the Slovaks, their politics and activities. This paper is shining light on the reflection of the Slovak question in the newly established Viennese political newspaper “Die Presse”, which was widely read throughout the Europe.

Keywords: revolution years 1848 – 1849, Viennese newspapers, Die Presse, Slovak National Movement, Habsburg Empire.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2020.23.01.34-51>

Počas 19. storočia sa periodická tlač stala hlavným nástrojom verejnej komunikácie, pretože predovšetkým ona dokázala zabezpečovať pomerne rýchly a pravidelný prísun informácií. Avšak tak, ako v iných krajinách, aj v habsburskej monarchii podliehala cenzúre. V prvej polovici 19. storočia dokonca prišlo ešte k väčšiemu sprísneniu, čo súviselo s konzervatívnou reakciou panovníka a jeho kabinetu na francúzsku revolúciu. Napriek tomu slobodomyselné myšlienky a informácie o voľnejších politických pomeroch v západnej Európe prenikli do habsburskej ríše a aj u obyvateľov jej centra – Viedne – si našli svojich prívržencov. Preto obmedzovanie vyjadrovania, vydávania tlačovín a ich obsahu vzbudzovalo čoraz väčšiu nevôľu.¹

---

¹ Bližšie: LUNZER-LINDHAUSEN, Marianne: Revolutionsangst als Ursache pressefeindlicher Massnahmen in der österreichischen Monarchie. Negative Presspolitik im Zeitalter der Reaktion. In: *Publizistik als Gesellschaftswissenschaft. Internationale Beiträge*, zost. H. Koschwitz – P. Günter, Konstanz : Druckerei und Verlagsanstalt Konstanz, 1973, s. 156-165; MARX, Julius: *Die österreichische Zensur im Vormärz*. München : Oldenbourg, 1959, 76 s.; ZENKER, Ernst Viktor: *Geschichte der Wiener Journalistik: ein Beitrag zur deutschen*

Prejavovalo sa to predovšetkým medzi vzdelancami, študentmi, ale aj niektorými šľachticmi. Už v roku 1845 požiadala skupina viedenských spisovateľov na čele grófom A. Auesperom, kniežatami F. Schwarzenbergom či F. Colloredo-Mannsfeldom a ďalšími o formálne ustanovenie cenzorského zákona, nezávislé postavenie cenzorov a možnosť odvolať sa vo veciach cenzúry. Po dvojročnom čakaní však bola ich žiadosť zamietnutá.² Práve aktéri revolučného diania vo Viedni 13. marca 1848 opätovne vzniesli nárok na slobodu tlače. O deň neskôr už slávil úspech – barón Johann Talatzko vyhlásil, že cisár zrušil cenzúru, čo 15. marca 1848 oficiálne deklaroval aj osobitne vydaný patent.

Obsah provizórneho tlačového zákona z 31. marca 1848 však neuspokojil Viedenčanov. Síce potvrdil zrušenie cenzúry a tým, ktorí dovtedy kvôli jej porušeniu boli prenasledovaní, zaručoval amnestiu, ale obsahoval viaceré ustanovenia ohraničujúce slobodu tlače. Každé periodikum muselo obsahovať informácie o tlačiarni alebo vydavateľovi, o dátume a mieste svojho vydania. Predpisy o realizácii tlačiarenských aktivít, ktoré zahrňovali aj povinnosť koncesie, boli ponechané. Výška samotnej koncesie sa podľa charakteru tlačoviny pohybovala od 100 do 200 zlatých. Redaktor mal byť rakúskym občanom bývajúcim v krajine a mať najmenej 24 rokov. Noviny museli na svojich stránkach zadarmo uverejniť úradné oznámenia a odovzdávať príslušnému úradu povinný výtlačok každého čísla. Verejné vylepovanie správ bolo možné len so súhlasom úradov a pouličný predaj mohli realizovať len osoby, ktoré získali k tomu oprávnenie. Zákon okrem toho, že odkazoval na delikty upravené trestným zákonníkom, obsahoval aj osobitné ustanovenia, ktoré definovali tlačové trestné činy – napr. úmyselné hanobenie panovníka, členov panovníckej rodiny alebo konštitúcie, rozširovanie smilnej spisby, ale aj rozširovanie informácií o súkromných alebo rodinných záležitostiach, ktoré sa netýkali verejného záujmu a poškodzovali dotknutých. Aj v ústave z 25. apríla 1848 bola paragrafom 19 zaručená sloboda tlače v takej miere, ako ju upravoval marcový zákon.³

Keďže revolúcia vo Viedni pokračovala ďalej, cisár bol donútený k tomu, že 15. mája revidoval túto ústavu a stiahol sa z Viedne do Innsbrucku. Medzitým boli vydané dva zákony, ktoré upravili pravidlá

Culturgeschichte 1 : Von den Anfängen bis zum Jahre 1848. Wien : K. U. K Hof- und Universitätsbuchhandel, 1892, 159 s.

² POLLAK, Walter: Wiener Presse im Revolutionsjahr 1848. In: *Publizistik als Gesellschaftswissenschaft. Internationale Beiträge*, zost. H. Koschwitz – P. Günter, Konstanz : Druckerei und Verlagsanstalt Konstanz, 1973, s. 171.

³ OLECHOWSKI, Thomas: Das Pressrecht in Habsburgermonarchie. In: *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. Teilband 8.2. Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, zost. H. Rumpler – P. Urbanitsch, OEAW : Wien, 2006, s. 1494-1501.

vydávania tlače. Vďaka nim napríklad pre redaktora bola odstránená povinnosť rakúskeho občianstva a zrušila sa kaucia periodikám. Odpadla aj úloha zabezpečovať povinný výtlačok k archivácii, čím sa úrady ocitli v kurióznej situácii. Pri snahe o kontrolu dodržiavania zákonných ustanovení museli začať jednotlivé noviny abonovať, ak nechceli chodiť do viedenských kaviarní, kde boli väčšinou prístupné, alebo k múrom, kde sa zvyčajne lepili plagáty. Upravili sa aj tlačové priestupky a ich sankcionovanie – napríklad sa znížil trest za hanobenie panovníka. V prípade spáchania tohto deliktu hrozilo dotyčnému podľa trestného zákonníka odňatie slobody až na päť rokov. Ak k nemu došlo v tlači, trest bol vymeraný len na dĺžku maximálne šiestich mesiacov. Zrušilo sa aj schvaľovanie kolportérov – tí museli svoju činnosť len nahlásiť príslušnému úradu. Tieto ustanovenia nahradili marcový tlačový zákon, čím sa odstránili všetky body, ktoré vyvolávali nevôľu prívržencov revolúcie. Tým však panovník a širšia ríšska moc stratili svoju silnú pozíciu pri kontrole tlače, ktorou dovtedy disponovali.⁴

Uvoľnenie tlačových pomerov malo za následok masívne zakladanie nových novín v Predlitavsku, predovšetkým v jeho centre. Vo Viedni pred marcom 1848 vychádzalo 35 periodík, z toho tri boli denníky a len dva prinášali obsah politického charakteru.⁵ Konkrétne išlo o *Wiener Zeitung* a *Österreichischer Beobachter*. Od jari do jesene 1848 narástol počet viedenských novín nad 160, pričom z toho bolo 72 denníkov.⁶ Väčšina z nich sa vyjadrovala aktívne k politickému daniu, pretože politika už nebola predmetom záujmu úzkej skupiny ľudí, ale stala sa záležitosťou širšej verejnosti. Veľa novovzniknutých periodík však nemalo dlhé trvanie, napr. u niektorých vyšlo len jedno číslo. Zmenil sa čiastočne aj ich charakter – znížila sa predajná cena, aby sa stali dostupnejšími väčšiemu okruhu ľudí a začali šíriť myšlienky omnoho pesterjšieho názorového spektra, ako to bolo dovtedy.

Stupňovanie revolučného diania vo Viedni vyústilo do povstania, na potlačenie ktorého panovník v októbri 1848 povolal vojsko. Zaviedol sa výnimočný stav a na určitý čas sa zastavilo vydávanie všetkej tlače s výnimkou *Wiener Zeitung*. Nový tlačový zákon sa ustanovil až v marci 1849, pričom bol omnoho striktnejší v porovnaní s tým z roku 1848.⁷

⁴ ZENKER, Ernst Viktor: *Geschichte der Wiener Journalistik: ein Beitrag zur deutschen Culturgeschichte 2: Während des Jahres 1848*. Wien : K. U. K Hof- unds Universitätsbuchhandel, 1893, 159 s.

⁵ KURT, Paupié: *Handbuch der österreichischen Pressgeschichte, 1848 – 1959, I*. Wien : Willhekm Braumüller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung, s. 1.

⁶ ZENKER, Ernst Viktor: *Geschichte der Wiener Journalistik: ein Beitrag zur deutschen Culturgeschichte 2: Während des Jahres 1848*, s. 144-158.

⁷ Sice opätovne potvrdil zrušenie cenzúry, ale nezaručoval už amnestiu. Ukladal povinnosť nahlasovať údaje ako názov, program, periodicitu a zameranie tlačoviny, jej redaktora,

Po októbrovom výnimočnom stave sa podarilo opätovne získať povolenie niekoľkým periodikám. Z významných politických novín vychádzali už spomenuté *Wiener Zeitung*. Išlo o najstarší politický denník, ktorý od roku 1810 zastával funkciu tlačového orgánu vlády. Počas revolučného diania sa však otvoril širokému okruhu čitateľov – uverejňoval články s veľkonemeckým, liberálnym, ale aj anarchistickým obsahom. V jeseni 1848 ho ale vláda opäť definitívne získala pod svoju kontrolu.⁸ Vzrast vplyvu verejnej mienky podnietil aj, vtedy ešte poslanca Ríšskeho snemu, F. Stadionu k tomu, aby koncom augusta presunul v Terste v roku 1836 založený *Journal des Österreichischen Lloyd* do Viedne.⁹ Aj jemu sa dovolilo po novembri pokračovať v jeho vydávaní. Hoci sa najskôr primárne zaoberal otázkami obchodu a hospodárstva, v revolučných rokoch začal uverejňovať aj články politického charakteru. Bol predstaviteľom konzervatívneho programu a veľkorakúskej politiky.¹⁰ Vo vydávaní pokračoval aj *Fremdenblatt*, ktorý vznikol v januári 1846. V období od decembra 1848 do septembra 1849 niesol prívlastok – každodenné novinky z cisárskej a kráľovskej rezidencie. Podporoval centralizačné úsilie Františka Jozefa I. V roku 1852 sa stal dobrovoľne jedným z tlačových orgánov vlády. Okrem ďalších, v tej dobe menej významných periodík,¹¹ od novembra 1848 pokračovali vo vydávaní aj dva denníky, ktoré vznikli v revolučnom období a zároveň zostali nezávislé od vlády. Jedným z nich bol *Ostdeutsche Post*, ktorý v roku 1848 založil Ignaz Kuranda. Mal tendenciu presadzovať veľkonemecké myšlienky a konštitučný centralizmus.¹²

---

vydavateľa a nakladateľa a tlačiareň. Kaucia platila aj pre noviny, ktoré informovali len okrajovo o politických udalostiach. Jej výška závisela od miesta vydávania a periodicity, pohybovala sa od 1 500 do 10 000 zlatých. Do tohto zákona boli prevzaté aj nariadenia z decembra 1848 o povinnom výtlačku, zákaze vylepovania plagátov a pouličného predaja novín. Za ťažké tlačové delikty sa považovalo napríklad ohrozovanie jednoty monarchie. OLECHOWSKI, Thomas: Das Pressrecht in Habsburgermonarchie. In: *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. Teilband 8.2. Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, zost. H. Rumpel – P. Urbanitsch, OEAW : Wien, 2006, s. 1501-1503.

⁸ ZENKER, Ernst Viktor: *Zur Geschichte der Kaiserlichen Wiener Zeitung 8. August 1703 – 1903*, Wiener Zeitung, 1903, 328 s.; BÖHM, Wilhelm: Geschichte der „Wiener Zeitung“ in: *Wiener Zeitung*, zvláštne vydanie k 250-ročnému výročiu založenia. 1953, s. 8-47; KURT, P.: *Handbuch der österreichischen Pressgeschichten, 1848 – 1959, I.* Wien : Willhelm Braumüller, Universitäts-Verlagsbuchhandlung, s. 119-120.

⁹ Od roku 1849 niesol názov *Lloyd*.

¹⁰ POLLAK, Walter: Wiener Presse im Revolutionsjahr 1848, s. 167-185; KURT, P.: *Handbuch der österreichischen Pressgeschichten 1848 – 1959*, s. 125-126, 176-177.

¹¹ Z politických novín napríklad *Der Wander*, zo satiricko-beletristických periodík napríklad *Der Österreichische Zuschauer*, *Die Geissel*, *Der Hansjörgel* či *Die goldene Mittelstrasse*. Samozrejme, v roku 1849 vznikli vo Viedni aj ďalšie periodiká, všetky však mali provládny charakter.

¹² KURT, P.: *Handbuch der österreichischen Pressgeschichten 1848 – 1959*, s. 133-125, 139-140.

Druhými nezávislými novinami bola *Die Presse*, ktorá sa stala najčítanejším periodikom v monarchii. A práve na ňu sa bude sústreďovať nasledujúci text. Konkrétne predstaví, do akej miery a v akých súvislostiach *Die Presse* informovala o slovenskej otázke v rokoch 1848 – 1849. Dôležitosť zaoberať sa touto problematikou súvisí nielen s vyššie predstavenou zmenou tlačových pomerov, ale aj so vzrastom významu národnostnej otázky v danom období. Tá dovtedy budila väčší záujem len u vybraných a pomerne úzkych skupín, ktorých cieľom bolo získať pre vlastný národ čo možno najviac základných atribútov moderného národa. V protiklade k nim ju štátna moc reflektovala len okrajovo. Predstavitelia národných hnutí však využili nestabilnú situáciu revolučných rokov v ríši a začali aktívnejšie vystupovať vo veci svojich národných a politických požiadaviek, dokonca ich splnením podmieňovali svoju lojalitu k habsburskej monarchii a panovníkovi. Národnostná otázka sa preto odrazu stala jednou z najdiskutovanejších tém v ríši tak medzi politikmi, ako aj širšou verejnosťou.

Vyvolaný tlak revolučného diania vyžadoval uskutočniť zmeny, ktoré znamenali prebudovanie habsburskej ríše. Problém však spočíval v tom, že požiadavky jednotlivých zainteresovaných skupín sa nielen často navzájom rozchádzali, ale aj vylučovali, čo vyvolávalo v politických kruhoch, a zároveň v tlači, rozsiahle diskusie. Napríklad zástancovia myšlienky obnovenia jednotnej monarchie prichádzali do stretu s prívržencami rozbitia monarchie alebo veľkonemeckej koncepcie. Tiež panovali rôzne názory na to, aké politické postavenie by mali získať jednotlivé národy v ríši, pričom túto otázku ešte komplikovalo nejednotné chápanie národa, národnej rovnoprávnosti, nezhoda na miere centralizmu či existencia širšieho spektra federalistických prístupov. Vyššie, v časti o tlačových pomeroch, sa už čiastočne naznačilo, že v revolúcii rokov 1848 – 1849 vystúpili do popredia aj nároky, ktoré dnes súhrne označujeme ako občianske práva. Na tomto mieste je však dobré opätovne zdôrazniť, že aj oni hrali dôležitý aspekt pri polemikách o novom charaktere habsburskej ríše a tiež komplikovali vyriešenie danej situácie k čo najväčšej všeobecnej spokojnosti.

Slovenské národné hnutie sa v tejto situácii takisto začalo omnoho aktívnejšie dovoľávať svojich požiadaviek. Samozrejme, vzhľadom na svoju slabú pozíciu v porovnaní s väčšinou iných národných hnutí, nepredstavovalo najdôležitejší problém habsburskej monarchie. Napriek tomu mu politická špička a široká verejnosť začala venovať pozornosť dovtedy nevidaných rozmerov.¹³

---

¹³ Bližšie k slovenskej politike v revolučných rokoch: RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie v roku 1848 – 1849*, najmä zväzky 2.1, 3.1, 4.1; ŠKVARNA, Dušan: *Slovenská otázka a politika*

V tomto období zvýšeného záujmu o slovenskú otázku a vzrastu dôležitosti verejnej mienky sa snažilo slovenské národné hnutie využiť silu periodík. Po zániku Štúrových novín v júni 1848 však nedisponovalo vlastným politickým tlačovým médium, a to až do júla 1849, keď vznikli vo Viedni *Slovenské noviny*, ktoré mali provládny charakter. Preto v tomto smere dôležité postavenie získali české, moravské a ďalšie slovanské periodiká a taktiež časť viedenskej tlače, ktoré rakúsku verejnosť a politikov informovali o slovanských, a teda aj slovenských krokoch a požiadavkách. V tomto smere medzi nimi vynikala práve *Die Presse*.

Toto periodikum vydalo prvé číslo 3. júla 1848 a hneď v úvodníku sa prihlásilo k ideálom marcovej revolúcie, k demokracii, k slobode a k pokroku. Založil ho 41-ročný August Zang (1807 – 1888), ktorý vystriedal počas života viacero profesií. Keď viedol svoju viedenskú pekáreň v Paríži, zoznámil sa s Emile de Girardom, vydavateľom parížskych novín *La Presse*. Práve oni sa stali Zangovi predlohou, keď sa po svojom návrate do Viedne rozhodol založiť vlastné periodikum. Rovnako ako Girardin, aj on ho predával za výhodnú cenu (nestálo viac ako 1 grajciar) a ponúkal trojštúpcový profesionálne redigovaný obsah, ktorý prinášal tak politické informácie, ako aj správy o literatúre. Za obsah zodpovedal viedenský novinár Leopold Landsteiner (1817 – 1875), ktorý určitý čas pôsobil v *Journal des Débates und Constitutionel* a pre viacero nemeckých denníkov pracoval ako parížsky korešpondent.

Už vo svojich začiatkoch *Die Presse* vychádzala v náklade 10 tisíc výtlačkov a svoj okruh čitateľov časom čoraz viac rozširovala. Dokonca sa vypracovala na periodikum, ktoré bolo bežne čítané aj v zahraničí. K tomu výraznou mierou prispel jej samotný zakladateľ Zang, ktorý napríklad zastával dôležité postavenie vôbec v prvom štrajku novinárov konanom 27. septembra 1848 vo Viedni. Odvtedy redakcia *Die Presse* neslúžila len jej pracovníkom, ale stala sa miestom stretávania sa inteligencie podobne, ako v tej dobe väčšina viedenských kaviarní. Rýchly úspech, ktorý *Die Presse* zažila, však priniesol so sebou aj časté útoky konkurencie. Tá ju často nazývala napríklad reakčným žltobielym listom, vládnym denníkom či obyčajnou novinovou zlátaninou.

Die Presse nechcela revolúciu priviesť do krajnosti, ale priala si udržať výdobytky aprílovej ústavy z roku 1848. Našla cestu pre preklenutie radikalizmu a reakcie vtedajšej doby v miernom liberalizme bez toho, aby sa nechala upísať nejakému politickému smerovaniu. Je však známe, že Landsteinerovi sa podarilo získať medzi spolupracovníkov

Die Presse vplyvné osobnosti viedenského spoločenského života, napr. Eduarda von Lackenbachera, komisára pre oblasťnú finančnú správu vo Viedni, ktorý zblížil Zanga s F. Stadionom. Navyše, keďže po októbrovom povstaní 7. novembra číslom 106 ohlásila *Die Presse* pokračovanie svojho vychádzania, vnímalo sa to ako nedíštancovanie sa od novej Schwanzenbergo-Stadionovej vlády.¹⁴ Landsteiner síce vo svojich článkoch kritizoval vládu, ale nie až tak ostro. Táto situácia sa zmenila, keď v novembri 1849 získal pozíciu hlavného redaktora novín Otto Huebner. Kvôli viacerým jeho textom úrady pozastavili na začiatku decembra 1849 vydávanie *Die Presse*. Zang preto preniesol sídlo svojich novín do Brna, kde 27. decembra vyšlo ich 293. číslo.

Die Presse ponúkla vznešenú dikciu, najmä v rámci *Fejtónu*, ktorý viedol v Mikulove narodený Heinrich Landesmann (známy pod pseudonymom Hieronymus Lorn). ňou sa snažila bojovať proti hrubosti jazyka radikálnych periodík. Ako stála rubrika boli založené tiež *Správy z burzy*, doplnené o kurzový lístok. *Die Presse* informovala svojich čitateľov o situácii v Nemecku, Rakúsku a v ostatných častiach habsburskej monarchie. Úvodníky komentovali často najdôležitejšie udalosti v rámci ríše z predošlého dňa.¹⁵

Od jesene 1848 stála v *Die Presse* na prvom mieste uhorská otázka, ktorej sa vyhradilo viacero väčších článkov. Súviselo to s tým, že práve usporiadanie Uhorska sa stalo jedným z hlavných problémových bodov pri prebudovávaní monarchie. Kým napríklad radikálne krídlo maďarskej politiky sa snažilo o nezávislosť Uhorska a nesúhlasilo s jednotnou monarchiou a rovnoprávnosťou národov, tak naopak, viaceré národné hnutia – najmä rakúskych Slovanov a Rumunov, ale aj ríšska politická moc, sa stavali proti maďarským požiadavkám. Avšak ani ich názory na podobu novej monarchie neboli jednotné. Daná situácia nakoniec viedla

---

¹⁴ Možno preto mu Daniel Rapant pridelil prívlastok "Stadionový orgán" a zaradil ho do kategórie polovládnych novín. Autori syntézy slovenských dejín ho označili ako vládny časopis. RAPANT, Daniel: *Slovenské povstanie 1848 – 1849. Zimná výprava. 3.1.* Vydavateľstvo SAV : Bratislava, 1956, s. 157; *Dejiny Slovenska III (1848 do konca 19. storočia)*, zost. M. Podrimavský et al., Bratislava 1992, s. 86. Ako už bolo vyššie napísané, rakúski historici ho zaraďujú do kategórie od vlády nezávislých periodík.

¹⁵ Viac o *Die Presse*: WANDRUSZKA, Adam: *Geschichte einer Zeitung: das Schicksal der "Presse" und der "Neuen freien Presse" von 1848 zur Zweiten Republik*. Wien : Neue Wiener Presse Dr.- und Verl.-Ges., 1958, 170 s.; WANDRUSZKA, Adam: *Neue Freie Presse (1848 – 1939)*. In: *Deutsche Zeitungen des 17. bis 20. Jahrhunderts*, zost. Heinz-Dietrich FISCHER, Pullach : Munich, 1972, s. 225-239, HEFLER, Josef Alexander: *Die Wiener Journalistik im Jahre 1848*. Wien 1877, s. 97-111; EHRENPREIS, Petronilla: *Die „reichsweite“ Presse in der Habsburgermonarchie*. In: *Die Habsburgermonarchie 1848 – 1918. Politische Öffentlichkeit und Zivilgesellschaft. 2 Teilband. Die Presse als Faktor der politischen Mobilisierung*, zost. H. Rumpler – P. Urbanitsch, OEAW : Wien, 2006, s. 1721; PAUPIÉ, K.: *Handbuch der österreichischen Pressegeschichte 1848 – 1849*, s. 135-138.

k ozbrojeným konfliktom – k septembrovému povstaniu v roku 1848 a zimnej a letnej výprave v roku 1849 – do ktorých sa zapojila aj slovenská strana. *Die Presse*, tak ako aj iné periodiká, približovala svoje stanoviská k postaveniu Uhorska ku korune a k iným častiam ríše, k vnútorným problémom Uhorska a predovšetkým k postaveniu Nemaďarov v ňom. Zvýšenú pozornosť venovala aj slovenskému národnému hnutiu, jeho predstaviteľom, cieľom a aktivitám.

Die Presse spomínala Slovákov v textoch faktického charakteru – v rámci krátkych správ o priebehu ozbrojeného diania na Slovensku prebratých najmä z pražských časopisov *Central-Slawisches Blatt* alebo *Constitutionelles Blatt aus Böhmen*,¹⁶ ale objavovali sa aj v úvahách o ústavných, štátoprávných a národnostných problémoch habsburskej ríše.

Už na jeseň 1848 začala *Die Presse* uverejňovať návrhy na prebudovanie monarchie a Uhorska. V titulnom článku z 5. októbra sa pokúsila nájsť príčiny nepokojov v Uhorsku, vysvetliť, prečo nie je možná existencia jeho predošlej podoby, a zdôvodniť navrhované zmeny v jeho postavení a právomociach. Úvodom začala: „*Krvavá občianska vojna, ktorá vzplanula v Uhorsku, nie je bojom ľudí, ktorí sú nepriateľmi. Bolo by veľmi chybné uveriť, že všetko, čo sa musí urobiť, je odstrániť Kossutha na jednej strane a Jelačiča na druhej strane, a bude mier! Je to vypuknutie odporu všetkých národov Uhorska voči nadvláde Maďarov. V marcových dňoch sa domnieval maďarizmus, že bezočivo, fanaticky a suverénne môže vládnuť v Uhorsku. Predpoklady k tomu rástli každým ďalším dňom, tak sa každý zástupca v sneme správal ako malý Kossuth. To samozrejme muselo vyvolať averziu a nenávisť medzi ostatnými kmeňmi, ktoré obývajú krajinu.*“ Za príčinu tohto stavu označila *Die Presse* snahu o zavedenie maďarskej nadvlády v celom Uhorsku, a to napríklad uprednostňovaním maďarského jazyka na úkor ostatných národných jazykov. Zároveň navrhla, akým spôsobom by malo byť reorganizované Uhorsko a aké postavenie by mali získať jednotlivé národy v ňom. Podľa *Die Presse* septembrové udalosti roku 1848 ukázali, že nie je možné zjednotiť rôznorodé národy – Maďarov, Chorvátov, Rusínov, Srbov, Slovákov a Nemcov do jedného celku v uhorskom sneme, pretože tým princíp národnosti, na ktorý mal podľa marcovej ústavy 1848 každý národ nárok, bude ťažko realizovateľný v praxi. Ako najlepšiu možnosť pre všetky národy, monarchiu a rozvoj Uhorska považovala pretvorenie Uhorska, a to nasledovne: malo sa dovoliť, aby sa podobné etnické kmene, pokiaľ by to umožnili geografické podmienky, zjednotili, vylúčili sa z nich cudzie prvky, konštituovali sa so svojou vlastnou provinčnou

¹⁶ Napríklad: Von der mährischen Grenzen. In: *Die Presse*, roč. 1, (8. december 1848), s. 2; Prag. In: *Die Presse*, roč. 1 (2. december 1848), s. 2; Von der nord-ungarischen Grenzen. In: *Die Presse*, roč. 2, č. (9. január 1849), s. 3.

vládou, pričom by boli pripojené k celej monarchii prostredníctvom svojich zástupcov v spoločnom ríšskom sneme.¹⁷

V ďalšom článku z dňa 21. novembra opätovne *Die Presse* priniesla článok, v ktorom tvrdila, že Uhorsko nemôže prežiť ani ako samostatná, autonómna časť, ale ani ako celok spojený so zvyškom monarchie prostredníctvom personálnej únie. Zdôraznila, že ak by všetky národy Uhorska (medzi nimi opäť spomenula aj Slovákov) boli v centralizovanej monarchii, mali by jednoznačnú výhodu v tom, že by sa dostali pod vládu, ktorej program podporuje rovnosť národností. Žiadala takú dohodu a také usporiadanie monarchie, ktoré by bolo v prospech všetkých národov žijúcich v nej. Preto odporúčala, aby sa zvolal jediný a skutočný snem vo Viedni, na ktorom by si všetci zástupcovia ríše potriasli rukou, a jeho celú oblasť rozdelili s čo najväčšou možnou ohľaduplnosťou k národnosti do tzv. krajinských skupín (Ländergruppen). Každá z nich by si zvolila na svoje čelo radu, ktorá by rokovala v jazyku príslušnej väčšiny.¹⁸

Ak sa v spoločnosti hovorilo o prebudovaní monarchie na jednotný a federatívny štát, tak sa v princípe uvažovalo o tom, či dôjde k federácii historických celkov, alebo k pozdvihnutiu etnických území na autonómne útvary. Práve tieto dva články demonštrujú, že *Die Presse* už od jesene 1848 spochybňovala existenciu Uhorska a práva historických celkov. Hlásala zachovať jednotu monarchie, v rámci ktorej sa mal uplatniť prirodzeno-právny federalistický princíp, aby tak bola zabezpečená rovnoprávnosť každého národa v Uhorsku.

Keďže začiatkom roku 1849 rakúske a maďarské vládnuce kruhy boli nútené pripustiť oddelenie Chorvátska, Sedmohradska a Vojenskej hranice od Uhorska, od riešenia slovenskej otázky vo veľkej miere závisela ďalšia existencia a integrita Uhorska. Šľachtickým maďarským konzervatívcom záležalo na zachovaní Slovenska v jeho rámci. Preto sa dovoľávali integrity tzv. malého Uhorska, i keď sa hlásili k národnostnej rovnoprávnosti a jednote ríše, čím sa odlišovali od revolučného krídla maďarského národného hnutia. Aby presadili svoj cieľ, aktívne k tomu využívali aj tlač. Vo Viedni sa ich hovorcom stal najmä *Lloyd*, ale ich záujmy hájili často aj texty v *Ostdeutsche Post*. Práve s nimi viedla *Die Presse* počas celého roku 1849 polemiky, a to najmä v súvislosti so slovenskou otázkou.

Keď sa začiatkom roku 1849 začalo javiť čoraz pravdepodobnejšie, že sa vláda prikloní v prospech požiadaviek maďarských konzervatívov, v *Die Presse* sa zvýšil počet článkov o uhorskej otázke. Tie opäť

¹⁷ Ungarns zukünftige Gestaltungen. In: *Die Presse*, roč. 1, č. 86 (5. október 1848), s. 1.

¹⁸ Die Vertretung Ungarns am österreichischen Reichstage. In: *Die Presse*, roč. 1, č. (21. november 1848), s. 1.

to vne poukazovali na komplikácie, ktoré sa v budúcnosti objavia, ak sa zachová výnimočné postavenie Uhorska v rámci monarchie, a zároveň opakovane poukazovali na neposlušnosť a nelojnosť Maďarov. Na jeden z nich¹⁹ zareagoval neznámy Slovák. Nepáčilo sa mu, že *Die Presse* uviedla, že v uhorskej revolúcii sa proti cisárovi vzbúrilo celé uhorské kráľovstvo s výnimkou južných oblastí a Sedmohradska. Vo svojom texte poukázal, že aj Slováci prispeli k víťazstvu cisárskych vojsk, pričom využil príležitosť, aby označil požiadavky Slovákov za oprávnené a spravodlivé a zdôraznil, že to, „[...] čo sa udeľuje vzpurným Maďarom, nemôže sa odoprieť verným Čechom, haličským Poliakom, Chorvátom, a my hovoríme ani verným Slovákom.“²⁰ *Die Presse* nie vždy korektne informovala o situácii na Slovensku. V týchto prípadoch však predstavitelia slovenského národného hnutia neváhali reagovať. Keďže im *Die Presse* vyhradila priestor, aby dané skutočnosti uviedli na pravú mieru, možno sa domnievať, že z jej strany išlo skôr o nešťastné formulácie alebo nedostatočnú informovanosť samotnej redakcie alebo prispievateľov.²¹

Na zvýšenú agitáciu maďarských konzervatívnych politikov a ich opätovné snahy ovplyvňovať budúcu reorganizáciu monarchie zareagoval aj článok s názvom *Pressburg*, pravdepodobne tiež slovenskej proveniencie, ktorý spochybnil ich právo na takéto aktivity. Napísal: „*V uplynulých dvadsiatich rokoch maďarskí vlastenci, zjednotení vo svojej chorobnej posadnutosti, odrezali Uhorsko od monarchie čínskym múrom maďarizmu, [...] a keďže sa svojimi jednostrannými myšlienkami zakotvenými v maďarskej aristokracii dostávali čoraz viac do kontrastu s novými ideami osvietenstva a s úsilím o slobodu v Európe, museli sa stať nepochopiteľnými pre zvyšok politického sveta, a tento svet sa musel stať nepochopiteľný pre nich.*“ Rozpad Uhorska autor nepovažoval už len za „[...] teóriu politických špekulantov a mudrlantov. Je to skutočnosť, ktorá je pre každého očividná a hmatateľná [...]“. Podľa neho konzervatívci, ktorí zastupovali maďarizmus, síce žiadali federalizmus, ale myšlienku rozdelenia Uhorska podľa národností so svojimi zástupcami považovali za nerealizovateľnú. Zdôraznil, že keďže títo maďarskí konzervatívci nedokázali zabrániť oddeleniu Chorvátska, Slavónska a Sedmohradska od Uhorska, a zároveň sa dozvedeli o januárovom

¹⁹ Pest. In: *Die Presse*, č. 33 (8. február 1849), s. 1-2.

²⁰ Von der Donau. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 42 (18. február 1849), s. 1-2.

²¹ Napríklad aj v prípade, keď *Die Presse* uviedla, že zástupcovia Slovákov sa vyslovili za zavedenie maďarského jazyka do úradov a pripojila aj článok z *Pesther Courier*, ktorý kritizoval slovenských dôverníkov za tento postoj, v nasledujúcom čísle uverejnila k tejto veci stanovisko J. Kollára. V ňom vyvrátil, že sa vyslovil on alebo niekto iný zo slovenských zástupcov za zavedenie maďarčiny ako úradného jazyka na Slovensku. Pest. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 83 (7. apríl 1849), s. 2; KOLLÁR, Jan: Erklärung. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 86 (11. apríl 1849), s. 3.

zhromaždení slovenskej reprezentácie v Martine, na ktorom sa vyslovila žiadosť o odtrhnutie Slovenska od Uhorska, vzdali sa nároku na oblasti Chorvátska, Slavónska a Sedmohradska, aby nestratili územie Slovenska. Autor zároveň podčiarkol, že od každého v monarchii je oprávnené žiadať, aby nehľadal riešenie situácie iba na základe svojich provinčných záujmov, ale tak, aby bola zachovaná svornosť monarchie a jej postavenie.²²

Po vydaní oktrojovanej ústavy v marci 1849, ktorá neodčlenila slovenské územie od Uhorska ako korunnú krajinu a ani mu neprisúdila autonómne postavenie, *Die Presse* prešla k otvorenej podpore slovenského národného hnutia. Prosbopisu, ktorí jeho predstavitelia odovzdali panovníkovi 20. marca 1849, vyčlenila rozsiahly priestor na svojej titulnej strane. Podľa nej si zasluhoval plnú pozornosť, pretože išlo o dokument, ktorý potvrdzoval, aký neúspešný bol maďarizmus v Uhorsku, a zároveň prinášal opatrenia, ktorými by v novom politickom usporiadaní Uhorska mohol byť zavedený princíp rovnosti národov. Viedenskému čitateľovi v stručnosti *Die Presse* predstavila štyri body prosbopisu: uznanie slovenského národa na Slovensku v rámci určitých územných hraníc a zjednotenie ho do politického celku, konštituovanie slovenského provinčného snemu v súlade s ríšskou ústavou zo 4. marca, odstránenie maďarského jazyka zo slovenských krajov a následne jeho nahradenie slovenčinou a zaradenie Slovákov medzi národnosti, ktoré majú svojich zástupcov v centrálnej moci vo Viedni.²³ Keďže ústava už územie niektorých národov vyčlenila, *Die Presse* poukázala na fakt, že: „[...] ani severohorskí Slovania nechcú naďalej tolerovať uhorské jarmo, dokazuje žiadosť väčšiny slovenských krajov, v ktorých sa vyzýva, aby na dosiahnutiu tohto cieľa sa urobilo všetko, čo je možné urobiť bez ohrozenia jednoty monarchie“.²⁴

Die Presse tvrdila, že naplnenie slovenských požiadaviek by nebolo iba v záujme rôznych národov, ale aj celej monarchie. Zastávala názor, že zánik Uhorska je pre zachovanie monarchie nevyhnutný, pretože keby sa Maďarom dovolilo získať pre Uhorsko autonómne postavenie, nedokázali by v ňom zjednotiť všetky národnosti a zrekonštruovať jeho starú kompaktnosť. Z tohto dôvodu vyzvala vládu, aby nenútila príslušníkov teritoriálne a etnicky autonómnych krajinských jednotiek zjednotiť sa do celku – Uhorska, ktorý nenávidia. Tvrdila, že by to bola hrozná

²² Pressburg. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 43 (20. február 1849), s. 1-2.

²³ Originál prosbopisu obsahoval päť bodov. *Die Presse* explicitne nespomenula jeho druhý bod, ktorý požadoval zrovnoprávnenie slovenského národa s inými národmi v monarchii a jeho ochranu voči nadvláde Maďarov.

²⁴ Die in der Reichsverfassung begründete zukünftige politische Gestaltung Ungarns I. In: *Die Presse*, roč 2, č. 74 (28. marec 1849), s. 1.

odplata národom, ktoré preukázali vernosť dynastii, pretože by ich uvrhla opäť pod nadvládu Maďarov.²⁵

Aby sa uzavrel zdroj revolúcie v Uhorsku a dosiahla sa rovnosť národov schválená ústavou ríše, *Die Presse* navrhovala zobrať Uhorsku jeho osobitné postavenie v rámci monarchie a rozdeliť ho na niekoľko administratívnych regiónov. Navrhla, aby župy hraničiace s Rakúskom – Bratislavská a Rábska – vytvorili teritórium vyhradené nemeckému národu. Severne k hranici s Moravou, Haličou až k Marmarošskej župe a južne dole až tak ďaleko, kde siaha slovenský jazyk, sa mala ustanoviť slovenská provincia. Od Marmarošskej župy až po Krašovskú župu spolu so severozápadným Sedmohradskom navrhovala *Die Presse* vytvoriť rumunské teritórium. Zo stredného Uhorska s vylúčením Temešvárskej a Aradskej župy, „*kde sa Nemci a Srbi stretávajú a kde má nemecký element veľkú budúcnosť*“ sa mala vytvoriť maďarská provincia. *Die Presse* síce pripustila, že toto rozdelenie asi každého neuspokojí, ale podľa nej: „*cieľom človeka by predsa nemalo byť pokúšať sa o nemožné*“. Zároveň nezabudla poukázať na možnú situáciu v Hornej komore, v ktorej by mohli reprezentovať uhorský snem Maďari, a to vďaka prevahe, ktorú by získali, ak by Slováci a iné uhorské národnosti nemali vlastný zastupiteľský orgán. Kompaktné Uhorsko so silným krajinským snemom považovala za úskalie, na ktorom podľa nej zlyhá veľkosť a jednota monarchie.²⁶

V tomto období *Die Presse* na svojich stranách poskytla rozsiahly priestor aj predstaviteľom slovenského národného hnutia. Napríklad 31. marca 1849 uverejnila text s názvom *Von der Karpathen*, ktorý tiež reagoval na situáciu po vydaní oktrojovanej ústavy. Jeho cieľom bolo, podľa slov autora, priniesť informácie viedenskému obyvateľstvu o tom, ako bola táto ústava prijatá v Uhorsku. V podstate ním však chcel poukázať, že žiadosti Slovákov neohrozujú monarchiu, a že práve slovenský národ je jeden z mála uhorských národov, ktorý bol a vždy bude verný dynastii. Práve za týmto účelom tvrdil, že tzv. preoblečení košutovci, ani konzervatívci s ústavou neboli spokojní, rovnako, ako ani Chorváti, i keď podľa neho zo všetkých národov získali najväčšie ústupky, a nesúhlasili s ňou ani Srbi. Autor zdôraznil, „*že Maďar by už naďalej nemal byť viac ako Slovák, ktorý sa podľa hesla dňa nepovažuje ani za človeka, viac ako Srb a Rusín alebo akýkoľvek iný „novonájdenny“ národ! Panstvo v krajine, ktorú pred tisíc rokmi ukoristil, by si mal podeliť [...]*“. Na záver vyzdvihol lojálnosť Slovákov, keď napísal: „*[...] žiadny kmeň nie je viac vláde oddaný, žiaden sa ochotnejšie nepodriadi obme-*

---

²⁵ Idem.

²⁶ Idem.

dzeniam, ktoré sú nevyhnutné na zachovanie jednoty štátu, ako dynastickí Slováci; ale nikdy viac už neznesú jarmo maďarizmu. Preto ustanovenia ústavy, z ktorých chce byť odvodené výhodné postavenie Maďarov, spôsobili určité rozladenie medzi Slovanmi. Zmierňuje ho však presvedčenie, že ústava z vlastnej podstaty nechcela opäť vyvolávať v Uhorsku násilie, a ak v roku 1849 nebude možné v Uhorsku vybudovať maďarsko-slovensko-rumunsko-rusínsko-srbsko-nemecký štát, dočasný stav nahradia prirodzené pomery, za čo sa práve veľa deje aj v oblasti Turčianskej župy, Oravy, Liptova, Zvolena atď.“²⁷ Členovia slovenského národného hnutia svoje sklamanie z novej ústavy ešte nedávali veľmi verejne najavo, sami seba presviedčajú, že príde k jej zmene a slovenské žiadosti budú splnené.

Ďalšie tri texty z pera Slováka/ov vyšli v *Die Presse* v apríli a máji 1849 pod názvom *Briefe aus der Slowakei*. Prvý z nich začínal: „Snád informácie o situácii na Slovensku, ktoré je pre väčšinu rakúskych politikov bohužiaľ stále „terra incognita“, vaši čitatelia privítajú.“ V nich už nezaznieva optimizmus, ako vo vyššie priblíženom príspevku z marca, ale roztrpčenie, ktoré súviselo s vtedajším dianím na Slovensku. Nielenže panovník stále nepotvrdil, že sa Slovensko vyčlení ako územno-politický útvar, ale dokonca funkcie kráľovských komisárov v slovenských krajoch začali obsadzovať prívrženci maďarského národného hnutia. V prvom liste zaznelo: „Je nesporným faktom, že reorganizácia častí krajiny, ktoré už obsadili cisárske vojská, prešla najnepriaznivejším vývojom. Veľkou otázkou zostáva: kto nesie vinu? Odpoveď je jednoduchá: nikto iný ako muži, ktorým vojenské orgány zverili civilnú správu dovtedy, pokiaľ bude stav núdze žiaduci. Za koho môžeme považovať týchto mužov? Bud' notoricky známe nástroje Kossuhtovej strany, [...] alebo takzvaní konzervatívci. Obe strany prevzali misiu, ktorá im bola zverená bud' iba z maďarského fanatizmu, alebo z motívov baženia po víťazstve. Videl som týchto ľudí pred vojenskými náčelníkmi a vypočul som si ich slizké lichôtky a pokrytecké protesty, v zmysle najvyšších manifestov, ktoré chcú zapôsobiť na ľud. Všetci hádzu vinu na okolnosti, na terorizmus alebo na (pre mňa najoblúbenejšiu) frázu, ktorá konzervatívcom slúži. Tí vyhlasujú, že je potrebné podrobiť sa nevyhnutnosti. Dobré poznáme pohnútky, ktoré viedli vojenské orgány k tomu, aby zverili dôležité úrady týmto ľuďom, ktorí nemajú najmenšiu sympatiu s dynastiou a predovšetkým so Slovákami, ktorých celý svet opustil. [...] Ako sa dá od ľudí, ktorí vec povstania proti Rakúsku stále vnímajú ako sväté právo Uhorska, ktorí ešte pred málo mesiacmi z dediny do dejiny chodili a pre túto vec slovenských obyvateľov verbovali, strašili, bili, uväzňovali a veša-

²⁷ Von den Karpathen. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 77 (31. marec 1849), s. 1-2.

*li ich – ako sa dá od týchto ľudí, ktorí len nedávno všetky druhy výsmechov a hanenia na členov nášho vznešeného cisárskeho domu zhromažďovali, očakávať, že budú pôsobiť pre blaho dynastie a monarchie?*²⁸

Autor sa postavil aj proti výroku z článku *Von der Bergstädter* uverejnenom v *Lloyde* o tom, že maďarský jazyk už dávnejšie nahradil latinčinu v úradoch a z tohto dôvodu vzdelaní Slováci hovoria maďarským jazykom.²⁹ Tomuto tvrdeniu oponoval tým, že ani väčšina kedysi „slávnych slovenských stavov“ neovláda maďarčinu, pričom zdôraznil, že Slováci využívajú tri druhy jazyka – český tzv. spisovný jazyk Slovákov, moravsko-slovenský a slovenský. Tým nielen rozumejú a rozprávajú nimi, ale ich aj používajú na bohoslužbách a v školách.³⁰ Tvrdil, že opätovné zavádzanie maďarčiny do slovenských krajov je len dôkazom toho, že Maďari sa snažia potláčať každý národnostný element v Uhorsku.³¹ Práve jazyk zohrával pri slovenskej identite významnú úlohu. Vedúce osobnosti slovenského národného hnutia sa snažili demonštrovať existenciu slovenského národa poukazovaním aj na fakt, že slovenský národ ma vlastný jazyk. Keďže prívrženci maďarského hnutia odmietali uznať svojbytnosť slovenského národa, vo viedenskej tlači môžeme opakovane nájsť z ich pera články, ktoré spochybňovali rozšírenosť slovenčiny na Slovensku alebo nejednotnosť jazyka Slovákov.

Vo viedenských periodikách zo strany maďarského hnutia však pravidelne zaznievali aj ďalšie argumenty v neprospech emancipačných snáh Slovákov. Na dva z nich zareagoval slovenský autor v poslednom texte zo série *Briefe aus der Slowakei*. Išlo o tvrdenie, že Slováci, ktorí predložili panovníkovi petíciu, sa sami korunovali za zástupcov slovenského národa. Druhý protislovenský argument zdôrazňoval náboženskú roztrieštenosť slovenského národa, a to v protiklade k Maďarom, ktorých predstavoval ako jednotných vo svojej viere. Slovenský autor v príspevku v *Die Presse* sa snažil vyvrátiť tieto tvrdenia. Poukázal na splnomocnenie, ktoré slovenskí deputanti získali od veľkých skupín Slovákov, až celých slovenských žúp, pričom tvrdil že pod heslom „*Slováci musia mlčať, lebo nie sú národ, Slováci nie sú národ, pretože mlčia*“ sa Maďari snažia premeniť vlastné baženie po moci na svoje oprávnené nároky. Pri náboženskej otázke vyzdvihoval, že všetky tri slovenské konfesie sa združili do jedného celku, a že slovenskú národnú stranu nemožno považovať ani za protestantskú, ani

²⁸ Aus der Slowakei I. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 99 (26. apríl 1849), s. 1.

²⁹ Aus der Bergstädter. In: *Lloyd*, roč. 14, č. 174 (12. apríl 1849), s. 2.

³⁰ Podľa vnímania jazykovej otázky možno usudzovať, že autor daných textov patril do skupiny tzv. Staroslovákov.

³¹ Aus der Slowakei II. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 101 (28. apríl 1849), s. 1.

ultramontánnu, ani schizmatickú, ale len za kresťanskú.³² Ako je zreteľné zo všetkých uverejnených citácií, texty slovenskej proveniencie v *Die Presse* sa vyznačovali expresívnymi protimaďarskými formuláciami, ktoré boli sprievodným javom vypätých politických a ozbrojených konfliktov daného obdobia.

Die Presse na titulnej strane zareagovala aj na detronizáciu Habsburgovcov v Debrecíne zo 14. apríla 1849. Vyhlásila, že tým sa zabránilo, aby sa Slováci a iné národy mohli emancipovať, a že sa zároveň dostali opäť pod útlak Maďarov.³³ Keďže predstavitelia slovenského národného hnutia sa snažili zvrátiť daný stav a zlepšiť svoju pozíciu, začali organizovať k panovníkovi deputácie so svojimi žiadosťami. *Die Presse* na ne aktívne upozorňovala, čím chcela na slovenskú otázku priťahovať pozornosť politikov a širšej verejnosti vo Viedni. Opakovane vyzývala na zmenu štátoprávných ustanovení Uhorska a zdôrazňovala zásluhy Slovákov na strane cisárskych vojsk v bojoch proti maďarským povstalcovi. Napríklad pri príležitosti odovzdania ďalšieho slovenského prosbopisu vláde v máji 1849 *Die Presse* napísala: „V každom prípade návrh mužov, ktorí svoju vernosť dokázali obetovaním sa dobrej veci, si zaslúži aspoň tak veľa pozornosti, aby bez povšimnutia nebol založený ad acta. Pevne veríme, že pán barón Geringer nenechá nevyužitú príležitosť hlbšie nahliadnúť do situácie slovenských komitátov.“³⁴ Rovnako podobné podporné stanoviská je možné nájsť aj v ďalších článkoch uverejnených na stránkach *Die Presse* počas leta 1849. V jednom z nich zo začiatku augusta sa písalo: „V úzkom priestore článku nie je možné zhrnúť všetky dôvody, ktoré možno uviesť pre emancipáciu Slovenska. Chceme iba zdôrazniť jednu vec, a to, či mocné sympatie, ktoré by rakúska vláda získala vo všetkých slovanských kmeňoch ich emancipáciou, by mali menšiu hodnotu ako potlesk frakcie, ktorej orgánom sa zdá byť v Prešporku vychádzajúci „Figyelmező“. Tento hárok vylieva najväčšie urážky na „Presse“ a „Pressburger Zeitung“, pretože vychádzajú zo stanoviska rovnosti národov, a narieka o páde Maďarov, ktorí krajinu „právom stáročia ovládali.“ Na konci *Die Presse* dodala, aby vláda už viac neváhala hovoriť otvorene o uhorskej a slovenskej otázke, ktorú považovala v danom období za najdôležitejší problém v živote habsburskej ríše.³⁵

Po kapitulácii uhorskej armády 13. augusta 1849 a obnovení mieru v Uhorsku ožila nádej predstaviteľov slovenského národa – nazdávali sa, že konečne príde k definitívnemu usporiadaniu Uhorska, monarchie, pričom by vláda a panovník mohli konštituovať Slovensko ako korunnú

³² Aus der Slowakei III. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 105 (3. máj 1849), s. 1-2.

³³ Wien. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 116 (16. máj 1849), s. 1.

³⁴ Wien. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 137 (10. jún 1849), s. 1.

³⁵ Wien. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 183 (3. august 1849), s. 1.

krajinu, poprípade mu udelia aspoň autonómne postavenie. Aktívne k tomu chceli dopomôcť tým, že zvolávali verejné zhromaždenia, ktoré prijímali petície a prostredníctvom deputácií sa ich snažili sprostredkovať vláde a panovníkovi. V tomto období je možné opätovne sledovať vysoký záujem viedenských časopisov o slovenskú otázku. Proti požiadavkám Slovákov vystúpili najmä *Ostdeutsche Post* a *Lloyd*. Aj tentokrát opakovane spochybňovali zastupiteľskú funkciu deputantov slovenského národa, čím sa snažil devalvovať váhu a oprávnenosť ich žiadostí. Napríklad v jednom článku v *Ostdeutsche Post* odznelo, že slovenské deputácie nemožno vnímať ako dobrovoľný dôsledok vôle ľudu, pretože údajne ju zostavil gróf Lewartovski. Voči tomu sa skupina Slovákov³⁶ ohradila v *Die Presse*, pričom uviedla, že k zorientovaniu viedenského publika musia uviesť, že „[...] približne päť mesiacov pôsobí na Slovensku hnutie, ktoré je pokojné a rakúskemu štátu lojálne, a nie major Lewartovski, ani Štúr, ani Hurban, ani Hodža, ani Slovenské noviny nezaložili toto hnutie, ale je následkom zločinu, ktorý má na svedomí maďarizmus.“³⁷

Slováci svojimi textami v *Die Presse* neodrážali len útoky, ktoré sa objavovali vo viedenskej tlači na adresu aktivít a cieľov slovenského národného hnutia, ale snažili sa aj aktívne vystupovať vo veci svojich požiadaviek. Na začiatku októbra 1849 sa v *Die Presse* dokonca objavil text, pravdepodobne opäť slovenskej proveniencie, ktorý tvrdil, že síce Slováci sú s rečovými ústupkami, ktoré im zabezpečilo vyhlásenie provizória 13. septembra, spokojní, ale považujú ich len za časť splatenia dlhu voči nim. Preto podľa autora povýšenie Slovenska na korunnú krajinu nemožno vnímať ako prehnanú požiadavku zo slovenskej strany.³⁸

V období, keď už bolo jasné, že vláda nesplní nároky slovenského národného hnutia, ako bodku za polemikami o usporiadaní Uhorska a o slovenskej otázke uverejnila *Die Presse* článok, v ktorom opätovne zdôraznila, že cisárski úradníci na Slovensku konajú proti záujmom Slovákov, čo podľa nej nemôže viesť k oživeniu vlasteneckého citenia k monarchii u slovenského národa. Svoje tvrdenie podložila aj úryvkom z listu jedného Slováka, v ktorom odznelo: „Požiadal si ma, aby som o súčasných podmienkach v našej drahej vlasti napísal. Musím sa ti priznať, že s krváčajúcim srdcom sledujem, ako naše úspechy, zakúpené krvou a obeťou, v rukách cisárskych úradníkov prišli navivoč. Je neveriteľné, že slovenské úrady deputáciám vyslaných do Viedne vo veciach slovenskej národnosti odopierali pasy a vyhrážkami odrádzali ich od týchto zámerov. Obyčajnému človeku, ktorý o tom pochybuje, nemožno vôbec nič

³⁶ Keďže v tomto prípade sa uviedlo autorstvo, vieme, že prehlásenie napísali: Ľudovít Gál, Anton Intibus, Samuel Tomášik, Jozef Bella, Andreas Pálka a František Hornek.

³⁷ Erwiderung. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 239 (7. október 1849), s. 1.

³⁸ Aus der Ungarn. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 238 (6. október 1849), s. 1.

zazlievať, lebo nepozná triky advokátov. Bolo by tomu ťažké uveriť, keby tieto činy neboli také okaté. Ale bohužiaľ, tak to je, je to škaredá hra s lojálnymi Slovákmí. [...] Zo všetkých strán káže sa: odpusť, zabudni. Áno, radi by sme, ale potom urazíme oddaných, ktorí s mečom v rukách za česť svojho národa bojovali. Za Kossuthovho režimu sme boli „čvargy, handry, služobníci kamarily“ a našich ľudí vešali. Teraz členov deputácií slovenského národa, ktorí sa chcú priblížiť trónu nášho vznešeného panovníka, väznia a prenasledujú, a naši bývalí mučitelia sa triumfálne prechádzajú sem a tam. [...] Vdovy, ktorých muži padli vo svätej bitke za trón a krajinu, sú vyhánané ako hurbanovská čvarga. Zmrzačení bojovníci, ktorí sa vrátili domov zo slovenských dobrovoľníckych zborov, nachádzajú chladné prijatie väčšiny maďarských úradníkov. S posmešným úsmevom ich odkazujú na Hurbana, ktorý sám vyšiel z toho tak, že za svoju obeť nemá žiadnu odmenu. Tento pohár horkosti pijeme medzi takzvanými cisárskymi úradníkmi.“ V závere tohto článku *Die Presse* vyzvala nielen Slovákov, aby nepoľavili zo svojich snáh a zostali na „ceste spravodlivosti a víťazstva pravdy“, ale aj samotnú vládu, aby neuverila skreslenému obrazu pravdy, ktorá sa jej môže predkladať a pozorne sledovala situácia na Slovensku.³⁹

* * * * *

Revolučné udalosti rokov 1848 – 1849 priniesli rozvoj dennej tlače a žurnalizmu, ktorý v habsburskej monarchii zohral dôležitú úlohu vo vývine spoločensko-politických udalostí daného obdobia. Jednak sa tlač stala dobrým a rýchlym zdrojom informácií pre širšie publikum, zároveň významným nástrojom, ktorým sa rôzne skupiny snažili presadiť svoje ciele. Vývoj udalostí spôsobil, že slovenská otázka nebola predmetom záujmu len pár lokálnych slovenských, či slovanských tlačovín, ale ku koncu roku 1848 rezonovala vo väčšine rakúskych periodík. Je preto zaujímavé sledovať, akým spôsobom problematika slovenského národa bola prezentovaná na stránkach novín v mocenskom centre monarchie.

Práve *Die Presse*, najčítanejšie periodikum v celej monarchii, bola aktívnym a do júla 1849, keď vznikli *Slovenské noviny*, v podstate najväčším tlačovým podporovateľom úsilia slovenského národného hnutia vo Viedni. Jej redakcia informovala o činnosti slovenského národného hnutia, jeho postavení, programe, maďarizačných aktivitách a otvorene vyzývala, aby sa slovenskej otázke nielen venovala dostatočná pozornosť, ale aj aby vláda pristúpila na požiadavky slovenského národného hnutia. Dokonca argumentovala, že ak si má monarchia zachovať svoje

---

³⁹ Aus Ungarn. In: *Die Presse*, roč. 2, č. 262 (3. november 1849), s. 2.

postavenie a jednotu, nesmie byť Uhorsku ponechané jeho osobitné postavenie a Slovákov musí zvlášť konštituovať.

Die Presse poskytla publikačný priestor aj samotným predstaviteľom slovenského národného hnutia. Tí sa svojimi článkami snažili vyvracať tvrdenia, ktoré prívrženci maďarského národného hnutia šíрили prostredníctvom viedenskej tlače. Medzi ich najčastejšie argumenty proti slovenským emancipačným snahám patrili najmä roztrieštenosť slovenského národa, a to náboženská či jazyková alebo neoprávnenosť využívania titulu reprezentantov slovenského národa zo strany predstaviteľov slovenského národného hnutia. Naopak, Slováci, ale aj redakcia *Die Presse*, vo viacerých svojich príspevkoch počas celého roku 1849 poukazovali na zásluhy Slovákov na potlačení revolučného diania v Uhorsku a zdôrazňovali neochvejnú lojalitu Slovákov k panovníkovi a monarchii. Kvôli vyhrotenej politickej a nacionálnej situácii v textoch slovenskej proveniencie často zaznievali pejoratívne a expresívne vyjadrenia, odrážajúce pestovanie negatívnych obrazov a národných stereotypov o Maďaroch v slovenskom prostredí.

Podpora slovenského národného hnutia zo strany *Die Presse* súvisela pravdepodobne s politickou a hodnotovou orientáciou jej zakladateľa a redakcie. Tá sa koniec-koncov odrážala aj v jej hesle „*Rovnaké práva pre všetkých!*“ uverejňovanom v záhlaví každého čísla. Keďže *Die Presse* mala veľké čitateľské publikum vo Viedni, ale aj mimo nej, slovenské národné hnutie v nej získalo silný nástroj, ktorý mu pomáhal dostávať svoje názory a požiadavky do diskusií medzi politickú špičku a širšiu verejnosť monarchie. Nakoniec sa však ukázalo, že to nestačilo k tomu, aby dokázalo presadiť svoje ciele.